

MEDZINÁRODNÁ KOMISIA
SLOVANSKÉHO FOLKLÓRU
PRI MEDZINÁRODNOM KOMITÉTE SLAVISTOV

SLAVISTICKÁ
FOLKLORISTIKA

INFORMAČNÝ
BULLETIN

2 0 0 1

1 - 2

Ústav etnológie SAV
Slovenský komitét
slavistov

MEDZINÁRODNÁ KOMISIA
SLOVANSKÉHO FOLKLÓRU
PRI MEDZINÁRODNOM KOMITÉTE SLAVISTOV

**SLAVISTICKÁ
FOLKLORISTIKA**

INFORMAČNÝ
BULLETIN

1 – 2 ■ 2001

Ústav etnológie SAV
Slovenský komitét slavistov

Redakčná rada: PhDr. Viera Gašparíková, DrSc., PhDr. Hana Hlôšková, CSc.,
PhDr. Gabriela Kiliánová, CSc., PhDr. Jana Pospíšilová

Adresa redakcie:

Ústav etnológie SAV, Klemensova 19, 813 64 Bratislava

e-mail: anna.hloskova@savba.sk

katarina.zenuchova@savba.sk

Do čísla prispeli:

T. Bužeková, Slovensko	(tb)
Z. Galiová, Slovensko	(zg)
V. Gašparíková, Slovensko	(vg)
V. Je. Gusev, Rusko	(veg)
H. Hlôšková, Slovensko	(hh)
R. Ivanova, Bulharsko	(ri)
T. G. Ivanova, Rusko	(tgi)
E. Krekovičová, Slovensko	(ek)
A. Navrátilová, Česko	(an)
Z. Palubová, Slovensko	(zpal)
V. Penčev, Bulharsko	(vp)
J. Pospíšilová, Česko	(jp)
Z. Profantová, Slovensko	(zp)
M. B. Sábková, Bulharsko	(mbs)
M. Toncrová, Česko	(mt)
L. Uhlíková, Česko	(lu)
A. Zobačová, Česko	(az)
K. Žeňuchová, Slovensko	(kž)

SLAVISTICKÁ FOLKLORISTIKA V TREŤOM TISÍCROČÍ PERSPEKTÍVA A KONCEPCIA

Problematike postavenia folklóru a folkloristiky všeobecne v spoločnosti a v spoločenských vedách v zmenených podmienkach dneška bola naposledy venovaná medzinárodná konferencia, ktorú organizoval Ústav etnológie SAV v Bratislave, 23.-26.októbra 2002. Konferencia bola výstupom grantového projektu „Pramene a dejiny folklóru a folkloristiky na Slovensku“, pod vedením Z.Profantovej, ktorá bola aj organizátorkou tejto konferencie s názvom „Tradičná kultúra ako súčasť kultúrneho dedičstva Európy. Súčasnosť a perspektívy folklóru a folkloristiky.“ Práve na tejto konferencii, ktorej účastníci boli z ôsmich európskych vedeckých inštitúcií a univerzít, sa pertraktovali aktuálne otázky súčasnej folkloristiky a folklóru vôbec. Účastníci konferencie si potvrdili, že situácia v kultúrach európskych národov je v mnohom podobná, obzvlášť v strednej Európe, v postkomunistických krajinách a krajinách slovanských národov, a mohli ju konfrontovať so situáciou v krajinách západnej a severnej Európy. Preto sme požiadali organizátorku tejto konferencie o príspevok, ktorý na tomto mieste uverejňujeme a ktorý by mohol byť úvodom do diskusie ku koncepcii práce Medzinárodnej komisie slovanského folklóru pri MKS pre budúce obdobie na XIII. Medzinárodnom zjazde slavistov v Lubľane v roku 2003.

Redakcia

Európa predstavuje osobitý kultúrny model spoločnosti, ktorý vzišiel z jej histórie a ktorý sa formuje aj dnes, keď medzi európskymi národmi vznikajú čoraz užšie zväzky. Súčasťou európskej kultúry je kultúra slovanských národov, ktorá má vlastné spoločné súradnice. V rámci Európy a slovanských národov existuje množina kultúr postkomunistických krajín, ktoré prechádzajú procesom transformácie. Každá z týchto kultúr je určovaná súradnicami ekonomického, politického, sociálneho a duchovno-ideologického subsystému – ako dynamický proces pod diktátom vektora času. Všetkým uvedeným determináciám podlieha aj slavistika ako odbor. Po roku 1989 sa uzatvorila istá v strednej a východnej Európe epocha vývoja tak národných filológií, ako aj slavistických štúdií. Aktuálnym sa ukazuje hľadanie zmyslu a identity odboru za zmenených okolností nebipolárnej Európy. Ako konštatuje český slavista M. Zelenka vo svojej poslednej knihe: „S klesajúcim významom ideologických kodifikácií stojí slavistika „na rozcestí“, t.j. pred novou obhajobou a zdôvodnením své podstaty a praktického účelu.“ Na rozdiel od užšieho filologického chápania slavistických štúdií, vidíme perspektívu aj slavistickej folkloristiky v budúcnosti, v širšom kultúrno-historickom chápaní štúdia folklóru pri zachovaní etnického aspektu, ale so zreteľom na rozšírený geografický priestor aj na europeistické komparatívne štúdium.

Keďže kultúra aj veda majú dynamický charakter, je potrebné na počiatku tretieho tisícročia stanoviť program a okruhy problémov volajúce po riešení a ktoré sa v situácii zmenených historických okolností ukazujú ako najaktuálnejšie.

Od prvého slavistického zjazdu v Prahe v roku 1929, ktorý odštartoval slavistické bádanie v oblasti filológie, prešlo slavistické bádanie aj vo folkloristike určitým vývojom a smerovaním. To, čo sa ukazovalo ako aktuálne v prvej polovici 20. storočia, dnes už „zaváňa“ anachronizmom, avšak základné premisy- komparatistika, rekonštrukcia staroslovanskej duchovnej kultúry, systém folklórnych žánrov, atď. stále platia.

Domnievam sa, že dnes môžeme nadviazať na východiskové tézy plánu činnosti Komisie slovanského folklóru pri Medzinárodnom komitáte slavistov, ktorý naposledy navrhol V. Je. Gusev, avšak zmenená situácia vyžaduje isté doplnky a v dielčích problémoch prehĺbenejšie bádanie aktuálnych otázok súčasnosti, tak ako ich plánujeme rozdiskutovať na XIII. Medzinárodnom zjazde slavistov v Lubľane v roku 2003, pri okrúhlym stole s ohláseným názvom „Folklór a folkloristika na prelome milénia“, ktorého východiskovou bázou bude slavistická folkloristika.

Všeobecne možno povedať, že slavistická folkloristika od svojho vzniku reflektuje historicky premenlivý a dynamický objekt skúmania. Za „slavicitu“ v zmysle národnej špecifickosti bádateľovho subjektu je považovaná implicitná, ťažko uchopiteľná hĺbková vrstva, ako konštatuje Z. Mathauser, „kterou nelze a priori postulovat a ani substanciálně předpokládat, nýbrž empiricky zjišťovat, či „j e n s v e l k o u m í r o u o b e z ř e t n o s t i – e x p o s t v y v o z o v a t z n a š í r e c e p ě n í z k u š e n o s t i “. Toto je pretrvávajúcím aspektom slavistickej folkloristiky aj v treťom tisícročí. Treba však tiež i naďalej skúmať areálovú kultúrnu príbuznosť slovanských a susedných neslovanských národov, tak ako ju dosiaľ potvrdili archetypálne analógie vo výskumoch folkloristiky a etnológie. Nie je možné absolutizovať moment jazykovej príbuznosti slovanských národov, avšak dôležité je uvedomovať si konfesionálne rozdiely slovanských národov a ich odraz v kultúre a kultúrno-psychologickej identite.

Domnievam sa, že k aktuálnym otázkam slavistickej folkloristiky dnes patria nasledovné problémové okruhy, ktoré je možné samozrejme viac konkretizovať a špecifikovať:

- 1/ folklór v systéme národných kultúr slovanských národov (čo je folklór, redefinovanie tohto pojmu, funkcie folklóru a ich zmeny v súčasnosti, atď.)
- 2/ folklorizmus, folklór a masová kultúra v postmodernej spoločnosti, folklór a nové mediálne nosiče, kultúra všedného dňa a folklór, a pod.
- 3/ folklór ako predmet interdisciplinárneho výskumu (nevyhnutná je tu spolupráca na báze interdisciplinarít a transdisciplinarít, do úvahy prichádzajú: kulturológia, sociálna antropológia, kultúrna antropológia, estetika, literárna veda, jazykoveda, sociálna psychológia, etnolingvistika, estetika, história, hudobná veda atď.)
- 4/ systém folklórnych žánrov: je potrebná nová, doplnená systematika a monografický výskum jednotlivých žánrov, aby bolo možné slavistické komparatívne štúdiá a medzinárodné syntézy s uplatnením tak historicko-typologickej metódy, ako aj synchronno-typologickej.

- 5/ rekonštrukcia staroslovanskej duchovnej kultúry a archaických foriem slovanského folklóru
- 6/ folkloristika a slavistická folkloristika dnes- status disciplíny v rámci spoločenskovedných disciplín, v rámci spoločnosti – folkloristika ako disciplína súčasnosti, folkloristika ako historická disciplína, dejiny disciplíny, ich periodizácia, porovnanie u jednotlivých slovanských národov, slavistická folkloristika u neslovanských národov
- 7/ taxonómia, pojmová systematika: potreba redefinovať a zjednotiť pojmoslovie slavistickej folkloristiky
- 8/ nové metódy skúmania folklóru
- 9/ medzinárodná bibliografia slavistickej folkloristiky
- 10/ naplniť potrebu medzinárodnej spolupráce: výmena publikácií, účasť na konferenciách, spoločné projekty.

Výskum, predovšetkým porovnávací, analýza a interpretácia kultúry a kultúrnej histórie slovanských národov, zahrňujúci všetky verbálne, ale aj neverbálne artefakty na pozadí ich prípadných mentálnych paralel či podobností, to je slavistika v širokom slova zmysle. Ako ukázal vývoj v poslednom desaťročí, práve ponímanie slavistiky v širokom kultúrnohistorickom zmysle sa stalo obľúbeným smerom jej vývoja, a poskytuje často možnosti nových pohľadov aj na staré, zdanlivo neproblémové témy. Slavistická folkloristika, vzhľadom na jej dosiahnuté doterajšie výsledky, v perspektíve postmodernej mnohoznačnosti, mala by aj v novom tisícročí zohrať dôležitú úlohu, a nastoľovať aj nové problémy, ktoré sa vynárajú v súvislosti so zložitou súčasnosťou. A nielen nastoľovať, ale tiež nachádzať aj nové, netradičné riešenia.

Zuzana Profantová, Bratislava

Správa o činnosti komisie slovanského folklóru pri MKS v rokoch 1998 – 2002

Významným orgánom Medzinárodnej komisie slovanského folklóru (MKSF) pri MKS je informačný bulletin SLAVISTICKÁ FOLKLORISTIKA, ktorý vychádzal pravidelne každoročne od roku 1989 striedavo v Bratislave a Brne so spoločnou redakčnou radou zloženou z vedeckých pracovníkov Ústavu etnológie SAV a Etnologického ústavu AV ČR. Od roku 2002 z technických dôvodov bude vychádzať v Bratislave v spolupráci Ústavu etnológie SAV a Slovenského komitétu slavistov. Informačný bulletin prináša okrem aktuálnych úvodníkových príspevkov informácie o uskutočnených konferenciách a sympóziách, vydaných publikáciách, ako aj o významných výročiach slavisticky orientovaných osobností z oblasti folkloristiky. Príspevky sa uverejňujú vo všetkých slovanských jazykoch a v nemčine.

V rámci informačného bulletinu predložila redakčná rada aktuálny problém, zameraný na úlohy a perspektívy slavistického bádania vo folkloristike (1 – 2, 1999, s. 5 – 7). Nadviazalo sa tým na medzinárodnú anketu časopisu SLAVIA (roč. 65, 1996) o problémoch slovanskej filológie a na príspevok S. Wollmana, uverejnenom v bulletine (1 – 2,

1996, s. 5 - 13). Išlo o prezentovanie širšie koncipovaných myšlienok zameraných na otázky budúceho smerovania folkloristického bádania v rámci slavistiky v začínajúcom treťom tisícročí. Na výzvu zatiaľ reagovalo 11 predstaviteľov niektorých slovanských krajín, folkloristickí bádatelia z Ruska, Ukrajiny, Poľska, Česka, Slovenska, Chorvátska, Slovinska a Macedónska. Príspevky boli uverejnené v úvodníkoch informačného bulletinu. Nakoľko anketa ešte prebieha, vyhodnotíme ju čo najskôr a bude slúžiť pre stanovenie budúceho programu práce MKSF.

Práca MKSF prebiehala v rokoch 1998 – 2002 podľa plánu navrhnutého jej predsedom V. Je. Gusevom, ktorý bol prijatý a odsúhlasený na plenárnom zasadnutí dňa 29. augusta 1998 v Krakove a publikovaný v bulletinu (1 – 2, 1997, s. 11 – 12). Na tomto zasadnutí predložený program, špecifikovaný do jednotlivých bodov a po pripomienkach bol upravený a schválený (Informačný bulletin 1 – 2, 1998, s. 15).

V rámci nastolených 5 tematických blokov sa pozornosť venovala najmä konferenciám a sympóziám usporiadaným k rôznym témam z oblasti dejín slavistiky a folkloristiky, folklorných žánrov, teórie a metodológie (napr. Gozd Martuljek 1998 a Ľubl'jana 1998 – Slovinsko, Banská Bystrica 1999 a Bratislava 2002 – Slovensko; Brno 2002 – Česko a i.).

Nemenej pozornosti venovali členovia MKSF publikačnej činnosti, a to vedľa obsahlych štúdií najmä knižným vydaniám. Za významné možno považovať 8 poľských publikácií vydaných v rokoch 1998 – 1999 o tradičnom folklóre, etnolingvistiky, problémoch jazyka a kultúry, stereotypoch, ľudových symboloch a o folklóre pohraničných oblastí, ďalej napr. 6 ruských publikácií z rokov 1998 – 2000 zameraných na textológiu folklóru, piesňový a obradový folklór, ako aj na dejiny folkloristiky. Medzi publikácie, ktoré sú neodmysliteľnou súčasťou a pomôckou každého slavistického bádateľa patrí trojdielna Bibliografia ukrajinskej folkloristiky (1994). Ďalej možno spomenúť ukrajinskú publikáciu o Čechoch z Haliče (1998) a bieloruskú o piesňovom folklóre (1998). Zo Slovinska uveďme aspoň 4 publikácie o slovesnom a piesňovom folklóre (1998 – 1999). Na Slovensku bolo vydaných 9 publikácií, a to najmä trojväzbový katalóg slovenských naratívnych piesní, ďalej venovaných etike a civilizačným zmenám, folklóru a folkloristike na prahu milénia, folklorizmu, obrazu Cigánov a Židov vo folklóre, ako aj slovenským rozprávkam s porovnávacími komentármi, vydaným v slovenskom a nemeckom jazyku (1998 – 2002). Česká folkloristika sa zamerala na bibliografie, kolektívne vlastivedné práce, ako aj na zborníky k rôznym jubiliám (1999 – 2001). Nepochybne k tomuto výpočtu patrí aj vydanie kolektívnej práce medzinárodnej syntézy o zbojníckom folklóre (Geroj ili zbojnik. Obraz razbojnika v folklóre Karpatskogo regiona, Budapest 2002) v ruskom a anglickom jazyku, na ktorej participovali bádatelia 7 akademických pracovísk najmä zo slovanských štátov.

Pochopiteľne, dosiahnuté výsledky prezentujú iba časť činnosti MKSF pri MKS, ktoré sme zostavili na základe správ uverejnených bulletinu v uplynulých rokoch, ako aj z vlastných informácií.

Viera Gašpariková
Podpredsedníčka MKSF

Bratislava, 2. 10. 2002

Bericht über die Tätigkeit der Internationalen Slavischen Folklorekommission des MKS in den Jahren 1998–2002

Ein wichtiges Organ der Internationalen Slavischen Folklorekommission (MKSF) bei MKS ist das Informationsbulletin *Slavistická folkloristika* (Slavistische Folkloristik), welches jedes Jahr seit 1989 regelmässig abwechselnd in Bratislava und in Brno erscheint, mit einem gemeinsamen Redaktionsrat, welcher aus wissenschaftlichen Mitarbeitern des Instituts für Ethnologie der SAV sowie des Ethnologisches Instituts der AV ČR veröffentlicht wird. Ab 2002 wird es aus technischen Gründen in Bratislava in Mitarbeit mit dem *Institut für Ethnologie der SAV* sowie des *Slowakischen Slavistenkomiteets* herauskommen. Das Informationsbulletin bringt ausser aktuellen Leitartikeln auch Nachrichten über erfolgte Konferenzen sowie Symposien, erschienene Veröffentlichungen, sowie bedeutende Erzeugnisse slavistisch eingestellter Forscher auf dem Gebiet der Volkskunde. Die Beiträge erscheinen in allen slavischen Sprachen sowohl wie auf Deutsch.

Im Rahmen des Informationsbulletins schlug der Redaktionsrat ein aktuelles, die Rollen sowie Perspektiven slavistischer Forschung in der Folkloristik vor (No. 1-2, 1999, s. 5-7). Es knüpfte an die internationale Rundfrage der Zeitschrift *Slavia* (Jg. 65 von 1996) an, über Probleme der slavischen Philologie sowie an S. Wollmans in Bulletin (No. 1-2, 1996, s. 5-13), veröffentlichten Beitrag an. Es ging um die Darlegung der weiter aufgefassten Gedanken betreffend Fragen der künftigen Ausrichtung volkskundlicher Untersuchungen im Rahmen der Slavistik in dem beginnendem dritten Jahrtausend. Auf die Herausforderung reagierten bis nun elf Vertreter aus slavischen Ländern, nämlich Russland, der Ukraine, Polen, der Tschechischen sowie Slowakischen Republiken, Kroatien, Slowenien und Makedonien. Die Beiträge wurden in Leitartikeln des Informationsbulletins herausgebracht. Soweit die Rundfrage noch vor sich geht, werden wir sie so rasch wie möglich abschätzen, was der Feststellung des künftigen Programms der MKSF dienen wird.

Die Arbeit der MKSF verlief in den Jahren 1998–2002 gemäss dem von ihrem Vorsitzenden V. Je. Gusev unterbreiteten Plan, welcher auf der Plenarsitzung am 29. August 1998 in Krakau in Übereinstimmung angenommen und im Bulletin (No. 1-2 von 1997, s. 11-12) veröffentlicht wurde. Auf dieser Sitzung wurde das vorgeschlagene Programm in einzelnen Punkten spezifiziert und ferner nach Einwänden in Ordnung gebracht und beschlossen (Informationsbulletin No. 1-2 von 1998, s. 15).

Im Rahmen der fünf unterbreiteten Themenkreise wurde die Aufmerksamkeit insbesondere Konferenzen sowie Symposien, die verschiedene Themen aus dem Gebiet der Geschichte der Slavistik und Folkloristik, Folkloregenres, Theorie und Methodologie ins Auge fassten, gewidmet (vgl. Gozd Martuljek und Ljubljana i. J. 1998 in Slowenien, Banská Bystrica 1999 und Bratislava 2002 in der Slowakei, Brno in der Tschechischen Republik 2002, usw.).

Nicht weniger Aufmerksamkeit widmeten die Mitglieder der MKSF Veröffentlichungen, und zwar ausser umfangreichen Studien solchen in Buchform. Als bedeutend bezeichnen wir acht polnische in den Jahren 1998 und 1999 erscheinende Publika-

tionen auf den Gebieten Der traditionellen Volkskunde, Ethnolinguistik, Probleme von Sprache und Kultur, Stereotypen, Volkssymbole sowie dem Folklore von Grenzgebieten, ferner z. B. russische Veröffentlichungen aus den Jahren 1998–2002, welche von der Textologie des Folklores, Gesangs- und Zeremoniellen Folklore, aber auch von der Geschichte des Folklores handeln. Zu den Veröffentlichungen, welche einen unentbehrlichen Bestandteil und Hilfsmittel jedes slavistischen Forschers gehören, befindet sich auch die dreibändige Bibliographie der ukrainischen Folkloristik (1999). Ferner kann man die ukrainische Publikation über Tschechen in Galizien von 1998 sowie eine weissrussische über gesungenen Folklore v. J. 1998 erwähnen. Aus Slowenien weisen wir wenigstens auf die Publikationen über geschprochenen und gesungenen Folklore v. J. 1998–1999. In der Slowakei erschienen neun Veröffentlichungen, insbesondere der dreibändige Katalog slowakischer narrativer Lieder, ferner solche über ethische und Zivilisationsänderungen, den Folklore und die Folkloristik an der Schwelle des Millenniums, Folklorismus, das Bild des Zigeuners sowie den Juden im Folklore, sowie slowakisch und Deutsch erschienen (1999–2000). Die tschechische Folkloristik erfasste Bibliographien, kollektive heimatskundliche Werke, aber auch Sammelbände zu verschiedenen Jubiläen (1999–2001). Zweifellos gehört zu dieser Zusammenstellung auch die Herausgabe einer kollektiven Arbeit für die internationale Synthese über den Räuberfolklore (Held oder Bandit. Das Bildnis des Räubers im Folklore des Karpathengebiets, Budapest 2002), auf Russisch und Englisch, welcher Forscher von sieben akademischen Stellen, insbesondere aus slavischen Staaten, teilnehmen.

Es versteht sich, dass die erzielten Erfolge nur einen Teil der Tätigkeit des MKSF bei MKS darstellen, welche wir auf Grund der im Bulletin in den vergangenen Jahren veröffentlichten, aber auch von eigenen Informationen zusammengestellt haben, ausmachen.

Viera Gašpariková
Vizepräsidentin der MKSF

Bratislava, 2. 10. 2002

Za Prof. Viktorom Jevgenievičom Gusevom
(2. 5. 1918 – 12. 1. 2002)

V januári 2002 nás zastihla smutná správa, že náš dlhoročný predseda Medzinárodnej komisie slovanského folklóru pri MKS prof. Viktor Je. Gusev, doktor vied, už nie je medzi nami. Odišiel spomedzi nás ticho, tak ako ticho k nám prichádzal, takmer nepozorovane, skromne, no o to srdečnejšie, s láskavým pohľadom a milým úsmevom. Odišiel však v ňom významný, doma i v zahraničí uznávaný odborník v oblasti folkloristiky, úprimný priateľ a vynikajúci človek.

Viktor Je. Gusev pochádzal z Mariupol'a na Ukrajine, kde sa narodil 2. mája 1918. Stredoškolské a hudobné vzdelanie získal v bieloruskom Gomli, vysokoškolské

nadobudol v Moskve. Jeho vedecká činnosť sa rozvíjala pod vedením prof. N. K. Gudzija, prof. Ju. M. Sokolova a doc. E. Pomerancevovej. Hoci jeho vedeckú dráhu prerušila druhá svetová vojna, aj on podobne ako iní z jeho generácie, sa snažil o to viac dobehnúť mimoriadnu bádateľskou, pedagogickou a organizačnou prácou uplynulé roky.

Ako pedagóg prednášal v rokoch 1946 – 1955 folklór, ruskú literatúru a dejiny literárnej kritiky na Pedagogickom ústave v Čelabinsku. V nasledujúcich rokoch pracoval v Ústave ruskej literatúry AV (Puškinský dom) v Leningrade (dnes St. Peterburg), kde sa postupne stal vedúcim oddelenia ľudovej tvorby, členom vedeckej rady pre folkloristiku a v roku 1965 po obhájení dizertácie v Ústave etnografie AV získal hodnosť doktora historických vied. V rokoch 1969 – 1979 pôsobil ako prorektor v Ústave divadla, hudby a kinematografie v Leningrade, kde sa stal v roku 1979 profesorom na Katedre filozofie a estetiky Akadémie divadelného umenia.

Práca v ústavoch Akadémie vied ako aj v Akadémii divadelného umenia vlastne predznamovala jeho vedeckú činnosť v 60 – tých rokoch minulého storočia. Už jeho prvé monografie *Problemy folklora i istorii estetiky* (1963) a *Estetika folklora* (1967) potvrdili, že V. Je. Gusev sa nimi zaradil medzi bádateľov, ktorí skúmajú folklór v širokých súvislostiach s kultúrou, umením, ako aj v kontexte celej sféry života ľudu. Spojitosť medzi pôsobením v Akadémii divadelného umenia a jeho ďalšou záujmovou sférou možno vidieť aj v štúdiu ľudového divadla, ktorému venoval dve monografie – *Istoki ruskogo narodnogo teatra* (1977) a *Russkij folklornyj teatr XII – načala XX veka* (1980), ktoré prinášajú nové pohľady na divadlo a divadelnosť.

Do širokého povedomia sa dostali aj jeho práce z oblasti teórie a metodológie štúdia folklóru, historiografie folkloristiky, etnografie a najmä slavistiky. Zo slavistického hľadiska zaujíma osobitné miesto jeho monografia *Slavjanskije partizanski-je pesni* (1979), v ktorej sa venoval piesňovej tvorbe slovanských národov v rokoch druhej svetovej vojny na základe vlastných výskumov uskutočnených vo viacerých oblastiach Poľska, Bulharska, bývalej Juhoslávie a Slovinska.

Významne sa podieľal na organizácii vedeckej práce, najmä však na riešení komplexných problémov slavistiky a balkanistiky, ako aj na realizácii plánu štúdia kultúry Slovanov. Aktívne sa zúčastňoval na všetkých slavistických kongresoch konaných v rokoch 1958 – 1993 od Moskvy až po Bratislavu a od kyjevského zjazdu slavistov v roku 1983 viedol ako predseda Medzinárodnú komisiu slovanského folklóru pri MKS.

Toto je však len jedna stránka osobnosti Viktora Je. Guseva, tá, ktorá je zaznamenaná v knihách, vedeckých zborníkoch a odborných časopisoch. Ale je tu ešte druhá stránka jeho osobnosti, tá nepísaná, ktorá však zostáva natrvalo zafixovaná v našich srdciach. Len staršia generácia si pamätá, ako nás, kolegov, po konferencii obetavo odprevádzal z varšavskej železničnej stanice na výskum do okolia Krakova, ako nás čakával za každého počasia pri našich cestách do vtedajšieho Leningradu. Mnohí z kolegov si spomenú na obsiahle listy, v ktorých načrtával rôzne vedecké problémy, alebo na kratučké, v rýchllosti písané blahoprajné pozdravy, zasielané pri rôznych príležitostiach. Toto všetko nám bude veľmi, veľmi chýbať!

Obe načrtnuté stránky – vedecká i tá ľudská – vytvárali z V. Je. Guseva mimoriadnu osobnosť: skromnú, srdečnú, úprimnú, ale aj vysoko odbornú a bohato erudovanú. Tým všetkým sa zaradil medzi popredné osobnosti ruskej, slavistickej, ale aj európskej folkloristiky.

Viera Gašpariková

**Zur Erinnerung an Prof. Viktor E. Gusev
(2. 5. 1918 – 12. 1. 2002)**

Im Jänner 2002 erreichte uns die traurige Nachricht, dass unser langjähriger Präsident der *Internationalen Slavischen Folklorekommission* bei MKS, Prof. Viktor E. Gusev, nicht mehr unter uns weilt. Er verliess uns ebenso ruhig, wie er zu uns gekommen war, fast unbemerkt, bescheiden, aber umso herzlicher, mit freundlichem Blick und liebem Lächeln. Jedoch wer uns da mit ihm verliess, war ein bedeutender, zu Hause sowohl wie im Ausland behannter Fachmann auf dem Gebiete der slavischen Folkloristik, ein aufrichtiger Freund und hervorragender Mensch.

Viktor E. Gusev stammt aus Mariupol' in der Ukraine, wo er am 2. Mai 1918 zur Welt kam. Seine Mittelschule sowie musikalisch Bildung erwarb er im weissrussischen Gomel', seine Hochschulbildung in Moskau. Seine gelehrte Ausbildung ging unter der Leitung von Prof. N. K. Gudzij, Prof. Ju. M. Sokolov sowie Dozent Pomeranceva vor sich. Obwohl seine wissenschaftliche Laufbahn vom Zweiten Weltkrieg unterbrochen wurde, bemühte er sich desto mehr, dies durch ausserordentliche Forschung, pädagogische und organisatorische Arbeit in den vergangenen Jahren wettzumachen.

Als Pädagog trug er in den Jahren 1946–1955 Folklore, russische Literatur und die Geschichte der Literaturkritik am Pädagogischen Institut in Čel'abinsk vor. In den folgenden Jahren arbeitete er im Institut für russische Literatur der Akademie der Wissenschaften (Puschkin-Haus) in Leningrad (jetzt St. Petersburg), wo er allmählich Leiter der Abteilung für Volksschaffen und Mitglied des wissenschaftlichen Rates für Folkloristik wurde. Im Jahre 1965 erlangte er nach Verteidigung seiner Dissertation im Ethnographischen Institut der Akademie den Rang eines Doktors der historischen Wissenschaft. In den Jahren 1969–1979 wirkte er als Prorektor des Instituts für Theater, Musik und Kinematographie in Leningrad, wo er i. J. 1979, den Lehrstuhl für Philosophie und Ästhetik der Akademie für Theaterkunst antrat.

Arbeit in den Akademieinstituten sowohl wie in der Akademie für Theaterkunst kennzeichnete seine wissenschaftliche Tätigkeit in den sechziger Jahren des vergangenen Jahrhunderts. Schon seine ersten Monographien, *Folkloreprobleme und Die Geschichte der Ästhetik* (1963) und *Ästhetik des Folklores* (1967) bestätigten, das V. E. Gusev Platz unter den Forschern, welche den Folklore im weiten Zusammenhang mit Kultur und Kunst sowohl wie im Kontext der ganzen Lebenssphäre des Volkes untersuchen, eingenommen hatte. Der Zusammenhang zwischen seinem Wirken in der Akademie für Theaterkunst und seiner weiteren Tätigkeit kann man auch in

seinem Studium des Volkstheaters, welchem er zwei Monographien *Quellen des russischen Volkstheaters* (1977) und *Das russische Folkloretheater des XII. bis Anhang des XX. Jahrhunderts* (1980), welche neue Ansichten auf das Wesen des Theaters involvieren, sehen.

Auch seine Arbeiten auf dem Gebiete der Theorie und Methode des Folklorestudiums, der Historiographie der Folkloristik, Ethnographie und insbesondere der Slavistik erreichten ein weites Publikum. Von einem slavistischen Standpunkt nimmt seine Monographie *Slavische Partisanenlieder* (1979) einen besonderen Platz ein; in ihr widmete er sich dem Liedschaffen der slavischen Völker zur Zeit des zweiten Weltkriegs auf dem Grundlage von eigenen in mehreren Gebieten Polens, Bulgariens, des früheren Jugoslawiens sowie einschliesslich des Slovenischen unternommenen Forschungen.

Er nahm eine hervorragende Stelle in der Organisation der wissenschaftliche Arbeit ein, insbesondere in der Lösung komplexer Probleme der Slawistik und Balkanistik ein, sowie in der Ausführung des Plans eines Studiums der slavischen Kultur. Aktiv trab er in allen slavistischen Kongressen der Jahre 1958–1993, von Moskau bis Bratislava auf, und seit der Kijever Zusammenkunft der Slavisten i. J. 1983 leitete er die *Internationale Kommission für slavischen Folklore* bei MKS.

All dies stellt jedoch nur eine Seite der Persönlichkeit V. E. Gusev dar, jene, welche in Büchern, wissenschaftlichen Sammelbänden und Fachzeitschriften zutage kommt. Seine Persönlichkeit hat jedoch noch eine zweite, nicht geschriebene, Seite welche für immer in unseren Herzen liegt. Nur die ältere Generation erinnert sich daran, wie er uns, seine Kollegen, gern vom Warschauer Bahnhof zu Forschungen in der Umgebung von Krakau führte, und wie er uns bei jedem Wetter bei unseren Reisen in das damalige Leningrad erwartete. Viele Kollegen erinnern sich auch an die umfangreichen Briefe, in denen er verschiedene wissenschaftliche Probleme skizzierte, oder an die kurzen, in der Eile geschriebenen Grüsse sowie Wünsche zu verschiedenen Anlässen. Alles dies wird uns gar sehr fehlen!

Die beiden skizzierten Seiten, die wissenschaftliche sowohl wie die menschliche, machten aus Viktor E. Gusev eine ausordentliche Persönlichkeit: bescheiden, herzlich aufrichtig, aber auch höchst gelehrt in seinem Fach. Durch all dies hat sich Viktor. J. E. Gusev unter die hervorragenden Persönlichkeiten der slavischen, aber auch europäischen Folkloristik gestellt. Ehre seinem Andenken!

Viera Gašpariková

**ПРОЕКТ: „УСПОРЕДНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЖИЗНЕНИЯ
ЦИКЪЛ У БЪЛГАРИТЕ И СЪРБИТЕ“**

На 31 декември 2002 година задършва работата по проекта, приет въз основа на договор за двустранно сътрудничество преди три години между Етнографския институт с музей при БАН – София и Етнографския институт при САНУ – Белград с ръководители д-р Никола Пантелич – Белград и д-р Радост Иванова. Той представлява съвместно паралелно проучване на обредите, обичаите и празниците, свързани с жизнения цикъл у българите и сърбите. Акцентът се поставя както върху изследването на традиционната култура, така и върху съвременното състояние на обредността, свързана с раждането, сватбата и погребението, а също и отбелязването на редица други моменти от житейския път на човека.

Като форми на сътрудничество се установиха редовните научни срещи между участниците в проекта, съвместно участие в теренни проучвания на сътрудници от двете страни, редовен обмен на научна литература, научни консултации и пр.

В резултат от изпълнението на проекта досега са проведени две двустранни научни конференции. Едната се състоя в София от 12 до 16 юни 2000 г. на тема: “Жизненият цикъл в период на криза”, а другата – в Белград от 5 до 9 септември 2001 г. на тема: “Обичаите от жизнения цикъл в градска среда”.

Своевременно бяха публикувани и сборници с докладите, четени на двете конференции, съответно на български и сръбски език: “Жизненият цикъл/Животни циклус. София 2000 г. (Радост Иванова, Валентина Васева, Евгения Кръстева-Благоева – ред.) и Обичаји животног циклуса/Обичаите от жизнения цикъл. Београд 2002 (Зорица Дивац – уредник)

Първият сборник съдържа 19 доклада на сътрудници от Етнографския институт с музей в София и 15 доклада на участници в конференцията от Белград. Вторият сборник съдържа 11 доклада на сътрудници от Етнографския институт с музей в София и 18 доклада на етнологии от Белград.

Предвижда се двустранното научно сътрудничество между ЕИМ при БАН – София и ЕИ при САНУ – Белград да продължи и през следващите години.

(ri)

**Международна научна конференция на тема:
„Социализмът – реалности и илюзии.
Етнологични аспекти на всекидневната култура“**

Конференцията се състоя от 6 до 9 юни 2002 година. В нея участваха 32 учени етнологии с 29 доклада от 5 страни на Европа (4 - от Германия, 4 – от Австрия, 3 – от Югославия, 2 – от Русия и 19 от България). На конференцията бяха преосмислени

досегашните проучвания на всекидневната култура, направени в периода на социализма. Изнесоха се нови материали, разкриха се нови подходи и се направиха задълбочени анализи по темата. Докладите и поставените в тях проблеми предизвикаха широка дискусия.

Успоредно с конференцията бе открита и изложба за сатирични рисунки по темата на конференцията. Тя бе дело на художника от Етнографския музей Стоян Христов – Тано.

На специална церемония в присъствието на всички участници в конференцията ръководството на БАН, представено от зам.председателя член кор. проф. Косьо Косев, връчи наградата “Почетен знак на БАН “Марин Дринов” на лента на проф. д-р Клаус Рот от Мюнхенския университет, за особените му заслуги към БАН и за приносите му в развоя на българистиката и българо-немското научно сътрудничество.

Организационният комитет на конференцията се ангажира до края на годината да публикува изнесените доклади в специално издание на български език, а проф. Клаус Рот пое инициативата да подготви издаването на същите материали на немски език.

(ri)

Folkloristický seminár „Cesty české a slovenské folkloristiky”

Brno, 6. 5. 2002

Začiatkom júna sa konal v Brne pracovný seminár, ktorý bol venovaný pamiatke troch významných českých folkloristov: K. Horálka, J. Jecha a O. Sirovátka. Jana Pospíšilová, vedúca brnenského pracoviska Etnologického ústavu AV ČR, kde O. Sirovátka dlhé roky pôsobil, otvorila seminár príspevkom, v ktorom načrtla niektoré trendy vo vývoji folkloristiky v Čechách a zhodnotila výsledky brnenského pracoviska na poli folkloristiky. Andrea Zobačová (Brno) priblížila pozostalosť O. Sirovátka, kam patrí osobná a úradná korešpondencia, ako aj iné písomnosti. Eva Krekovičová (Bratislava) načrtla dva významné prúdy v súčasnej slovenskej folkloristike: uchovanie dedičstva folkloristiky ako vedného odboru, problematika meniacich sa folklórnych žánrov, „netradičných” žánrov: fámy. Na druhej strane sa do popredia dostávajú pokusy antropologizovať folkloristiku a uplatňovať v štúdiu folklóru interdisciplinárne prístupy. Gabriela Kiliánová (Bratislava) sa venovala skúmaniu vojnovéj tematiky v slovenskej folkloristike. Marta Šrámková (Brno) zhodnotila situáciu v oblasti zberu, štúdia, triedenia a vydávania povestí v Čechách. Hana Hlôšková (Bratislava) sa vyjadrila k inšpiráciám O. Sirovátka pri skúmaní aspektov historickej pamäti a jej žánrových podôb na Slovensku. Zora Vanovičová (Bratislava) sa vyjadrila k problematike folkloristického štúdia fámy, pričom sa venovala vymedzeniu pojmu, tematickému členeniu a procesom vzniku a šírenia tohto žánru. Zuzana Profantová (Bratislava) sa venovala k dlhšie zanedbávanej téme autobiografických rozprávání o rokoch 1968-1969. Tatiana Bužeková (Bratislava) v príspevku priblížila niekoľko téz kognitívnej teórie nábožen-

stva a venovala sa možnosti ich aplikácie na folklórny materiál poverových rozprávání. Daniela Bittnerová (Praha) predniesla príspevok o detskom folklóre v kontexte súčasného výskumu školy. Vyjadrila sa k možnosti analýzy tradičných detských hier z pohľadu sociálnej psychológie. Marta Toncrová (Brno) vystúpila s „krátkou poznámkou“ o výskume jednotlivcov – osobností v kontexte folkloristiky. Príspevok Karla Altmána (Brno) priblížil pohostinské zariadenia a ich funkciu miesta folklórnej komunikácie.

Organizátori plánujú vydať príspevky v samostatnom zborníku.

(tb, zg)

Správa z medzinárodnej folkloristickej konferencie v Bratislave

V dňoch 23. – 25. októbra 2002 sa v Pálffyho dome v Bratislave konala medzinárodná folkloristická konferencia na tému *Traditional Culture as a Part of Cultural Heritage of Europe. Presence and Perspective of Folklore and Folkloristics*. Bola zorganizovaná v rámci grantu *Pramene a dejiny vývinu ústnej slovesnosti* Ústavu etnológie SAV v Bratislave v spolupráci s Rakúskym ústavom pre východnú a juhovýchodnú Európu v Bratislave. Zúčastnilo sa na nej 23 prednášajúcich z univerzitných, vedeckovýskumných a kultúrnych pracovísk z 8 krajín (Slovensko, Česká republika, Maďarsko, Bulharsko, Estónsko, Rakúsko, Nórsko a Slovinsko). Príspevky sa mali týkať 3 základných tematických blokov:

1. Miesto tradičnej orálnej kultúry – folklóru v súčasnej kultúre európskych národov. Význam tradičnej a ľudovej nehmotnej kultúry v národnej kultúre – na príkladoch jednotlivých kultúr európskych národov.

2. Vzťah kontaktných a technických foriem komunikácie. Ktoré súčasné formy technickej komunikácie sú predmetom záujmu etnológie a folkloristiky (internet, masmédiá, televízia, film, video, mobilné telefóny, faxy)? Čo dnes považujeme za folklór? Aké sú nové žánre?

3. Je folkloristika vedou o súčasných orálnych a technických formách komunikácie? K vnútornej dynamike vývinu folkloristiky ako disciplíny v rámci vied o spoločnosti. Aké je dnes postavenie folkloristiky v spoločnosti a v rámci spoločenskovedných disciplín?

Príspevky poskytli skutočne pestrú škálu odpovedí a nových impulzov týkajúcich sa horeuvedených otázok. Niektoré nastolili všeobecnejšie úvahy o postavení tradičnej kultúry, o modernizácii a o súčasnej situácii vo folkloristike (Z. Profantová, G. Kiliánová, R. Ivanova, M. Leščák, B. Beneš). Riešili sa problémy súvisiace s novými žánrami a novými spôsobmi komunikácie (I. Schneider, M. Koiva, A. Kuperjanov, Z. Galiová a i.), príp. sa venovali rozličným užším témam, kde uplatňovali zaujímavé prístupy (napr. I. Murín, O. Herec, H. Tužinská, D. Bittnerová, Andrej Mentel). Vo veľkej miere sa venovali možnostiam interdisciplinárnej spolupráce, ale aj hľadaniu možností uplatnenia folkloristického bádania pri osvetľovaní niektorých spoločenských a kultúrnych inštitúcií, ako sú voľby, výchova detí, umenie. V neposlednom rade sa diskutovalo aj o výučbe folkloristiky na univerzitách (na podnet príspevku H. Hlôškovej) a o činnosti folkloristiky v intenciách plnenia programov UNESCO (V. Voigt).

**Vzhľadom na hojnú účasť prednášateľov aspoň vymenujeme prednášateľov
a názvy príspevkov v poradí, v akom na konferencii odzneli:**

- Zuzana PROFANTOVÁ, Bratislava: Traditional Culture as Cultural Heritage of Europe
- Radost IVANOVA, Sofia: Processes of Modernisation in the Function of the Tradition
- Milan LEŠČÁK, Bratislava: Die Neue Situation und alte geoeffnete Fragen der Folkloristik
- Bohuslav BENEŠ, Brno: Die Folkloristik zwischen der Semiotik und Anthropologie
- Eva KREKOVIČOVÁ, Bratislava: Folklor und Folklorismus - zu einigen methodologischen Problemen
- Juraj HAMAR, Bratislava: Folklore on Scene, in Politics and Media
- Helena TUŽINSKÁ, Bratislava: Decoupled Mode. Example of Mental Representations of Heaven and Hell
- Vilmos VOIGT, Budapest: Past, Present and Future of the 1989 UNESCO Recommendation on the Safeguarding of Folklore
- Mare KOIVA, Tartu: Interdisciplinary Research in the Folkloristics and Ethnology of Baltic States
- Andres KUPERJANOV, Tartu: Does the Age of Multimedia Change the World of Humanitarian Scholars?
- Zuzana GALIOVÁ, Bratislava: Contemporary Problems in Narrative Folklore Studies in Slovakia
- Dana BITTNEROVÁ, Praha: Replication of Writing Texts in Different Folk Genres
- Hana HLÔŠKOVÁ, Bratislava: Teaching Folkloristics at Universities in Slovakia
- Ingo SCHNEIDER, Innsbruck: Folklore in a World of Virtuality. On the Acceleration of Cultural Practices
- Marija STANONIK, Ljubljana: The Relation of Verbal and Technical Forms of Communication
- Zora VANOVIČOVÁ, Bratislava: Privater Raum oeffentlicher Angelegenheiten
- Jana POSPÍŠILOVÁ, Brno: Muendliche Ueberlieferung und Kommunikation in der Kinderwelt Heute
- Ilona NAGY, Budapest: Folklore in Statu Nascendi. Hungarian Election 2002
- Gabriela KILIÁNOVÁ, Bratislava: Shifted Focuses? Thematic Studies of Oral Narratives in Contemporary Folkloristics
- Wigdis ESPELAND, Bergen: Folklore on Stage: Identity in Local, National and International Context. An Example from Norway
- Ondrej HEREC, Bratislava: Heritage of Folk Prose in Modern Fantastics
- Andrej MENTEL, Bratislava: Ueber dem Prozess der horizontalen Distribution den fantastischen Erzählungen
- Ivan MURÍN, Banská Bystrica: To the Problem of Movement and Dance Analysis in Contemporary Fieldwork Records

Organizátori plánujú vydanie zborníka.

(zg)

Радост Иванова: Култура на кризата – криза в културата.

София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов”, 2002. 192 стр.

Книгата е посветена на всекидневната култура на българите през последните години преди новото 21-во хилядолетие. Тя е своеобразно продължение на излязлата през 1997 г. “Сбогом, динозаври, добре дошли крокодили! Етнология на промяната”, също издадена от Академичното издателство “Проф. Марин Дринов” и публикувана на английски и сръбски език в престижни чуждестранни научни серии.

Обединяващо начало на 15-те студии в книгата е икономическата криза, която дойде на смяна на ентузиазма и еуфорията от политическата промяна и масовите политически протести след 1989 г. С острата си наблюдателност и завидна бързина на изследователските рефлексии авторката е уловила вътрешната динамика на един недълготраен период, в който обаче промените осезателно доминират над трайните черти. Кризата и нейните културни проявления се разкриват както в живота на най-засегнатите от нея – обикновените хора, така и на властимащите или икономически силните на деня. Как реагират на кризата масмедията или как се адаптират към новите условия старите културни форми и стереотипи; защо и как се появяват новите фолклорни традиции или чалгата (попфолка) – тези и ред други въпроси, възникващи по “горещите следи” на културните събития, търсят своя научен отговор в книгата.

Не е случайно, че книгата започва с разсъждения върху развитието и перспективите на българската етнология на прага на новото столетие и хилядолетие. Авторката посвещава размислите си на потенциала на етнологията да се обновява и да отговори на изискванията, които времето поставя пред нея. Заедно с това Р. Иванова е не само част, но и един от дейните последователни фактори за това обновление. Книгата е поредното доказателство за усилията ѝ за създаване на научни свидетелства и анализи, принос на днешните български етнологи към идните дни.

(mbs)

Милена Беновска – Събкова: Политически преход и всекидневна култура.

София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов”. 2001. 337 стр.

Книгата илюстрира и доразвива процесите на обновление и преориентация, които текат в българската етнология през последното десетилетие в България. В търсенето на нови теоретични хоризонти тя представя един възможен и несъмнено интересен изследователски модел – на интердисциплинарно проучване, ориентирано към политическата антропология. В книгата авторката

свързва утвърдени изследователски територии (като родствениите отношения) с нови за общността на българските етнологични проблемни области, каквито са клиентелизъмът и неформалната икономика.

Книгата на М. Беновска-Събкова поставя въпроси и търси отговори за всекидневието на хората в България, разгледано в съпоставка с културните стереотипи на региони от Югославия и Гърция. Именно сравнението позволява да се разкрият онези черти от българската култура, които са устойчиви или са резултат от политическите и социални предизвикателства на епохата. Изследването е ориентирано към съвременността, но заложената в него вътрешна логика често налага проследяване на културните стереотипи и процеси до началото на XX век.

(ri)

Oldřich Sirovátka: Folkloristické studie

Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Brno 2002. 197 s.

Cílem výběru ze studií předního folkloristy je zpřístupnit některé jeho studie, které byly publikovány v různých odborných časopisech a dnes jsou obtížně dostupné. Vzhledem k tomu, že obsahují velkou šíři problémů studia slovesného folkloru a folklorních projevů vůbec, rozhodly se editorky Hana Hlôšková a Jana Pospíšilová vydat je souborně, jako vhodnou příručku nejen pro studenty a absolventy etnologie. Studie pocházejí z let 1971 – 1992 a jsou věnovány následujícím otázkám – skupina, lid a národ ve folkloru, folklorní komunikace, současný folklor, folklorní žánry a funkce folkloru, interpretace, masová literatura a paraliteratura, vztah lidového podání k dějinám, zpracování slovesného folkloru pomocí počítače, srovnávací studium, role folkloru v literatuře, folklorismus, anekdota, K. Čapek a folklor, B. Václavěk a folkloristika a výhledy české folkloristiky.

(mt)

Česká etnologie 2000

Ed.: M.Holubová, L.Petráňová, J.Woitsch.

Etnologický ústav AV ČR, Praha 2002. 273 s.

Sborník obsahuje referáty, přednesené na stejnojmenné konferenci, která se konala 25.-26. října 2000 v Praze. První část tvoří bilance etnologických pracovišť v Čechách a na Moravě: Etnologického ústavu Akademie věd ČR v Praze (L.Tyllner, L.Landová) a Brně (J.Pospíšilová), Ústavu etnologie na pražské universitě (J.Pargač) a Ústavu evropské etnologie na univerzitě v Brně (M.Válka). Všechny tyto ústavy mají mnohaleτού tradici a od svého vzniku do dnešní podoby prošly zásadními tematickými, koncepčními, organizačními a personálními proměnami. Profil nově vytvořeného pracoviš-

tě, zabývajícího se sociokulturní antropologií na Fakultě humanitních studií University Karlovy v Praze, prezentuje M. Moravcová a o vzniku romistiky jako (podle autorky) nového etnologického oboru informuje E. Davidová. Druhá část příspěvků je obsahově zaměřena na problémy historické konstituce a paradigmatu etnologie, metody a témata. I. Budil seznamuje s proměnami primordiálního jazyka a se vznikem moderní indoevropistiky, J. Vařeka s etnokartografickým výzkumem v Etnologickém ústavu AV ČR a jeho mezinárodním propojením, J. Langer s H. Bočkovou s mediteránními inovacemi středoevropské lidové architektury. Dějinám hudebněfolkloristického bádání v Etnologickém ústavu v Praze se věnuje L. Tyllner, na Moravě a ve Slezsku M. Toncrová a české etnochoreografii v kontextu mezinárodního bádání D. Stavělová. Na otázku reziduí a transformací v lidové kultuře zaměřuje pozornost L. Baran. Další statě bilancují a hodnotí začasťe rozporný dějinný vývoj české etnografie/etnologie: Z. Uherek ve vztahu k obecným teoriím vývoje vědy a se zaměřením na oddělení etnických studií pražského ústavu, J. Kandert s přihlédnutím k proklamovaným vědeckým cílům, zejména ve vztahu kultura vlastního národa a tzv. obecná etnografie. L. Petráňová s F. Bahenským věnují pozornost institucionální základně českého národopisu v letech tzv. reálného socialismu, profilaci hlavních periodik a metodologickým problémům této i následující etapy vývoje oboru. Třetí část sborníku obsahuje překlad kontroverzní studie D. Scheffela a J. Kanderta, nazvané Politika a kultura v české etnografii, která se stala podnětem pro následné kriticky komentující diskusní příspěvky P. Skalníka, O. Skalníkové, L. Barana, J. Vařeky a A. Plessingerové, J. Langra, H. Bočkové, L. Petráňové a J. Woitsche.

Sborník představuje podnětný počín k orientaci badatelů v oboru i mimo něj, v zaměření a problémech současného etnologického studia.

(an)

Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí v Čechách.

Red. Alena Vondrušková. Ústav lidové kultury, Strážnice 2000. 171 s.

Slovníková příručka, zachycující folklorní hnutí v Čechách, koncepčně navazuje na Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku (ÚLK Strážnice 1997). Mezi oběma díly však nalezneme řadu rozdílů, a to jak ve způsobu výběru hesel, tak v samotném pojetí mapovaného jevu – folklorismu. Autoři české části si jako hlavní cíl vytkli „aktivity, transformující zejména oblast lidové hudby, písně, tance a částečně lidových obyčejů a slavností.“ Vedle hesel personálních zde nalezneme řadu informací týkajících se folklorních kolektivů od lidových hudeb, přes dětské a dospělé soubory až po pěvecké sbory a folkové hudební skupiny, následuje oddíl Aktivity, do kterého byly zařazena hesla, týkající se institucí, časopisů, národopisných výstav, významných folklorních slavností a festivalů, ale také hudebních nástrojů, rozhlasových pořadů, kroje, metodické činnosti nebo romské hudby. Publikace je doplněna vyhodnocením dotazníkové akce k životnosti lidových obyčejů a tradičních slavností v České republice.

(lu)

ETNICKÉ STEREOTYPY z pohledu různých vědních oborů.

Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Brno 2001. 124 s.

Zborník obsahuje príspevky, ktoré odzneli na seminári usporiadanom v rámci grantového projektu (rieši sa na EÚ AVČR v Brne, jeho názov je *Reflexe Cikána a Žida v lidových písních českých zemí*). Popri etnológoch tu vystúpili sociológovia, psychologovia, žurnalisti a religionisti. Pozornosť venovali najmä etnickým, ale tiež výchovným a konfesionálnym stereotypom.

Martin Kanovský prezentuje, podľa vlastných slov, určitú alternatívu k tradičným názorom na etnické klasifikácie a stereotypy. Upozorňuje na úlohu kognitívnych schopností ľudskej mysle, a teda názor, že etnické klasifikácie majú výlučne sociálny pôvod, považuje za „neúplný“. Metodickými a terminologickými otázkami, týkajúcimi sa výskumu stereotypov sa zaoberá Eva Krekovičová, ďalej tiež vzťahom autoobrazu a heteroobrazu, mechanizmom ich formovania. Všíma si najmä rómske etnikum, podobne ako Marta Toncrová – po stručnom prehľade historických heteroobrazov Rómov podáva ich reflexiu v českých ľudových piesňach. Blok etnológov dopĺňa Lucie Uhlíková s príspevkom o vzniku, zániku a modifikácii etnických stereotypov (na príklade Židov, tiež Rusov, Slovákov apod.) a Blanka Soukupová, ktorá upozorňuje na stereotypy, ako na výraz politickej vôle a jej dopad v spoločnosti. Tlač ako médium prinášajúce, oživujúce a posilňujúce negatívne obrazy o Rómoch vidí Zuzana Kusá, podobne Kateřina Novotná. Stereotypy v klasifikácii náboženskej viery zaznamenáva Milan Kováč a Tatiana Podolinská, na príklade kategórií: ateizmus, veriaci, neveriaci, kresťanské náboženstvo, nové náboženské hnutia, individualizovaná religiozita...

O rodových stereotypoch v rodine píše Lenka Lacinová. Poukazuje i na inú možnosť chápania stereotypov vo výchove, vníma ich ako prehľadné pravidlá, normy chovania a jasnú orientáciu v kompetenciách. Trojica psychologičiek (Svatava Vaculová, Petra Samková, Michaela Pavelková) prezentuje niektoré výsledky výskumu a v príspevku si všímajú stereotypy vo výchove a v škole u rómskych a nerómskych matiek.

(z pal)

Věra Frolcová: Velikonoce v české lidové kultuře.

Vyšehrad, Praha 2001. 278 s.

Název knihy pripomína titul *Vánoce v české kultuře* - dílo, které vydal roku 1988 pětičlenný kolektiv vědců a publicistů pod vedením Václava Frolce. K zamýšlenému zpracování velikonoční tematiky podobnou formou nedošlo, neboť čtyři z autorů v průběhu let zemřeli. Těžištěm práce Frolcovy manželky, která na ni nahlíží z pohledu jediného oboru – etnografie, se stala excerpta z literatury, terénní výzkumy z druhé poloviny 20. století a některé prameny z rukopisné sbírky jejího pracoviště. Svůj zájem soustředila především na slavení Velikonoc v užším slova smyslu – tedy

od Květné neděle do velikonočního pondělí. V první části knihy se autorka pokusila zařadit dění těchto dní do širších souvislostí. Výzkumy z posledních let potvrzují, že lidé dnes velikonoční zvyky zachovávají, i když třeba v pozměněné formě. V. Frolcová to dokumentuje např. na postavě Jidáše - ve starší době byla chápána jednoznačně negativně, zatímco v současnosti dostává nové funkce ve světě dětí. Bohatství tradic českých velikonoce dokumentuje rozmanitý obrazový materiál.

(az)

Rajče na útěku.

Kapitoly o kultuře a folkloru dnešních dětí a mládeže s ukázkami. Doplněk a Etnologický ústav AV ČR, Brno 2002.

Soubor statí s pramennou přílohou obsahující výsledky výzkumu života a kultury dětí a mládeže v současné době ve velkoměstě, v maloměstském a venkovském prostředí Moravy. Pozornost je zaměřena na tyto tématické okruhy: vyprávění (J. Pospíšilová), zpěv (M. Toncrová), Velikonoce (V. Frolcová), rodinné slavnosti (A. Navrátilová), oděv marginálních skupin (J. Kosíková) a tramping jako způsob sdružování (K. Altman). Koncepce díla se od dosavadních tuzemských prací liší nově uchopeným předmětem výzkumu, včetně nových metod s důrazem na zvukovou a vizuální dokumentaci jevů spontánní kultury dětí a mládeže. Soubor ukázek byl vybrán ze shromážděných magnetofonových nahrávek, rukopisných zápisů, přání, dopisů, písemných prací dětí školního věku, výsledků dotazníkové ankety a neoficiálních tiskových materiálů, jako jsou například studentské a trampské časopisy, rukopisné zpěvníky a deníky.

(jp)

Jiří Traxler: Písňe krátké Jana Jeníka rytíře z Bratřic. I. díl

Vydal Etnologický ústav Akademie věd České republiky ve spolupráci s Ministerstvem kultury České republiky. Praha 1999. 588 s.

Kritické vydání nejstarších zápisů lidových písní z Čech, které předcházely guberniální sběratelské akci i dalším písňovým sbírkám (V. Hanka, F. L. Čelakovský, P. J. Šafařík, J. Kollár), sebraných českým šlechticem, vlastencem a vojákem z povolání, Janem Jeníkem z Bratřic, je v pořadí druhým. První kritickou edici Jeníkových zápisů připravil Jaroslav Markl a vyšla v roce 1959. Vedle Marklova vydání bylo publikováno několik výběrů z Jeníkových zápisů. Nyní vyšel první díl kompletního souboru písňových textů, doplněných nápěvy z dobových i novějších sbírek, který připravil pro tisk Jiří Traxler, pracovník Etnologického ústavu AV ČR v Praze. Tento díl obsahuje úvodní studii, soupis pramenů použitých ke srovnání, rejstříky a část písní. Ve svazcích, které budou následovat najde čtenář zbývající písňový materiál, vydavatelskou zprávu a ediční poznámku, studii o Jeníkovi z Bratřic, obrazový materiál,

tabulky apod. Zápisy pořídil Jan Jeník z Bratřic podle toho, jak sám písně znal. Nebyl hudebník, proto zapisoval pouze text, ovšem ve zpívané podobě s kompletními repetitivy a refrény, připojil i cenné poznámky k zpěvní situaci a spojení písně s tanečním pohybem. Jeníkovy sborníky písní obsahují kolem šesti set zápisů písňových textů, které vznikly v rozmezí let 1810 a 1845. Vzhledem k tomu, že se písně v jednotlivých sbornících opakují, bylo třeba je vzájemně porovnat a utřídit pro současné kritické vydání. Ke konfrontaci s pozdějšími variantami sebraných písní J. Traxler použil více než tři stovky převážně tištěných edicí českých, moravských a slezských pramenů. Výsledky pak shrnul v rozsáhlých komentářích a vyčerpávajících soupisech textových i hudebních variant.

(mt)

Čtení o Krakonošovi.

Sborník studií (převážně) o literárních podobách vládce hor. Bor, Liberec 2002.

Sborník věnovaný památce Jaromíra Jecha (vyšel 10 let po jeho smrti) vyplňuje mezeru v české krakonošovské literatuře. Je to výběr odborných a vědeckopopulárních již publikovaných i původních prací o Krakonošovi. Obsahuje také stať archiváře M. Sládka informující o rozsáhlé knize/komentované čítance, již Jech připravil do tisku a jež bude v nejbližší době vydána. Sborník je doplněn medailonem vydavatelky E. Koudelkové o J. Jechovi, osobní vzpomínkou D. Klímové na J. Jecha a mj. také zprávou M. Sládka o jeho osobním fondu.

(jp)

Z Čech do Vídně. Životní vzpomínky kováře Josefa Pšeničky.

(Von Böhmen nach Wien. Lebenserinnerungen des tschechischen Schmiedes Josef Pšenička.) Do tisku připravil / Herausgegeben von Gero Fischer. Doplněk, Brno 2001. 174 s.

Kovář J. Pšenička (1854 – 1941), původem z Lečice (dnes Ledčice) u Roudnice nad Labem, zahrnuje do svého vyprávění otcovy vzpomínky, pokračuje vlastními osudy od nejtělejšího dětství přes školní a učňovská léta a odchod za prací (vandr). Roku 1872 se usadil ve Vídni, kde se oženil s Češkou, jež zemřela roku 1925. Vypravování končí její smrtí. Pšeničkův původní český text přeložila do němčiny dcera Hermine. Oba rukopisy předala Institutu sociálních a hospodářských dějin vídeňské univerzity autorova vnučka, která také poskytla několik snímků pro obrazovou přílohu knihy. Edice dvojjazyčného textu J. Pšeničky je pokračováním stopadesátiletého badatelského zájmu o českou menšinu ve Vídni, která se zde vytvořila v souvislosti s migračními procesy během průmyslové revoluce. V posledním desetiletí konali nové

výzkumy brněnští národopisci a dialektologové. J. Pospíšilová v kapitole, věnované této problematice, informuje o spolupráci našich národopisců s vídeňskými, mj. se slavistou G. Fischerem, a vyzdvihuje také pramennou hodnotu autentických (ústních či písemných) svědectví, jako je Pšeničkovo. M. Válka připojuje zprávu o cestách studentů a učitelů etnologie brněnské univerzity za poznáním rakouské lidové kultury, osobních kontaktech a účasti na konferencích a seminářích na obou stranách. Vzpomínky kováře J. Pšeničky jsou ve dvou ohledech mimořádné – jednak četné citáty z lyriky svědčí o autorově dobré znalosti německé literatury (přitom školní vzdělání měl minimální), jednak jsou jedinečným dobovým dokumentem o životních osudech jednoho obyvatele rakousko-uherské monarchie.

(az)

Slovenské ľudové rozprávky. 2. zväzok.

VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 2001. 1075 s.

V roku 1993 vyšiel pri príležitosti 11. Medzinárodného zjazdu slavistov vo vydavateľstve Veda prvý zväzok edície *Slovenské ľudové rozprávky*, ktorého editorkami boli V. Gašparíková a B. Filová, dlhoročné pracovníčky Národopisného ústavu SAV/Ústavu etnológie SAV v Bratislave. Druhý zväzok edične pripravila V. Gašparíková a vyšiel s finančnou podporou Štátneho fondu Pro Slovakia a Etnologického ústavu Akadémie vied Českej republiky. Edícia *Slovenské ľudové rozprávky* je výberom textov ľudovej prózy z archívneho fondu študentských terénnych výskumov v medzivojnovom období. Jeho iniciátorom bol prof. Frank Wollman (1888-1969), ktorý pôsobil v rokoch 1925-1938 na bratislavskej univerzite. V rokoch 1991-1992 vyšiel *Katalóg slovenskej ľudovej prózy I.-II.*, ktorý podáva slovenské a anglické registry textov Wollmanovskej zbierky spolu s odkazmi na inonárodné katalógy, ako aj indexy všetkých látok zaradených do edície. Autorkou katalógu je V. Gašparíková.

Druhý zväzok *Slovenských ľudových rozprávok* obsahuje 255 textov z obcí západného Slovenska. Texty rozprávání sú zoradené podľa obcí v širšom župnom členení. Pri každej obci sú uvedené základné dobové pasportizačné údaje. Dialektizmy alebo málo známe výrazy či archaizmy vysvetľuje *Slovník nárečových výrazov a málo známych slov* (s. 1062-1072). Súčasťou publikácie sú aj: *Zoznam obcí*, *Zoznam rozprávačov*, *Zoznam zapisovateľov rozprávok*, *Schéma postupu uverejňovania rozprávok podľa obcí* a *Čiastková mapa zápisov*.

I keď gros publikácie tvoria texty ľudovej prózy všetkých žánrov: čarovné rozprávky, povesti, poverové rozprávania, memoráty, humoristické rozprávania a anekdoty, jej súčasťou sú aj porovnávacie komentáre k jednotlivým textom.

(hh)

**M. Leščák: O asimilácii folklórnej a literárnej komunikácie
(folkloristické pohľady).**

Združenie Prebudená pieseň v spolupráci s Ústavom etnológie SAV,
Bratislava 2001. 173 s.

Práca je súborom štúdií, ktoré autor publikoval v rokoch 1973 – 1996, rámcovými staťami metodologického charakteru. Príspevky autor rozdelil do troch základných kapitol: *Cesty k modelu folklórnej komunikácie*, *K asimilácii folklórnej a literárnej komunikácie* a *Od folklóru po súčasný literárny folklorizmus*. Práca dokumentuje vývoj sústredeného Leščákovho záujmu o problematiku - smeroval od metodologických vymedzení problému až k analýzam jednotlivých žánrov či typov textov z hľadiska komunikácie.

(hh)

Stanislav Dúžek - Bernard Garaj:

Slovenské ľudové tance a hudba na sklonku 20. storočia.

Ústav hudobnej vedy SAV, Bratislava 2002. 477 s., obr., noty.

Spoločná publikácia etnochoreológa (S. Dúžeka) a etnoorganológa (B. Garaja) predstavuje zasvätenú a v mnohom prínosnú monografiu ľudového tanca a s ním spojenej hudby, analyzujúcu charakteristické znaky a väzby hudby a tanca na základe vlastných, špeciálne realizovaných terénnych výskumov. Monografia je nielen priekopníckym dielom mapujúcim doteraz často iba okrajovo sledované pomedzie etnomuzikológie a etnochoreológie, ale predstavuje ucelený obraz hudobno-tanečného prejavu v konkrétnom čase a priestore. Vychádza z realizovaného výskumného projektu, ktorého zrod siaha do roku 1990 a opiera sa predovšetkým o výskumy z rokov 1991-1992 vo vybraných 41 obciach Slovenska. Autorský tím, doplnený o technických spolupracovníkov, získal množstvo dokumentačného materiálu, ktorý zúročil nielen v recenzovanej publikácii, ale tiež v podobe hudobných nosičov. Synkretický charakter fenoménu ľudového tanca spracovali spoluautori v jednotlivých kapitolách: 1. Ku konceptu publikácie; 2. Slovenské ľudové tance z hľadiska tanečného, 3. Slovenské ľudové tance z hľadiska hudobného a štvrtá kapitola prináša konkrétny materiál, zoradený podľa druhov tancov (krúživé tance, párové tance, ženské a mužské tance, obyčajové tance). Popri zaujímavom materiáli a jeho analýzach treba vysoko hodnotiť predovšetkým samotný zámer autorskej dvojice, a to výskum tanca v komplexnej synkretickej podobe, t. j. nielen vo vzťahu k hudbe, ale aj k príležitostiam (najmä v prípade obyčajov).

(ek)

Peter Salner: (Môj) židovský humor.

Ústav etnológie SAV, Židovská náboženská obec, Bratislava 2002. 152 s.

Peter Salner, urbánny etnológ – vedecký pracovník Ústavu etnológie SAV v Bratislave, pripravil publikáciu, ktorá nie je zbierkou židovských vtíпов či vtíпов o Židoch. Práca sa zameriava na problematiku identity a vtíp tu slúži ako východisko na autorovo uvažovanie.

Kapitoly publikácie: Takto si predstavujete úvod, pán Taussig?, Vtíp židovskej identity, Čo považujú za židovský vtíp..., Tradícia a identita, Kto, kedy, komu, ako..., Dvorana slávy židovského vtípu, Právo prvého vtípu, Vtípy (z) hrôzy, Do Izraela (a tam), Moje najmilšie, Záver hovoria o kultúrno-historických súvislostiach identity Židov/nežidov poetikou jedného z ústnych žánrov.

Publikácia obsahuje tiež zoznam použitej literatúry a slovník použitých judaistických termínov.

(hh)

Ján Botík: Slovenskí Chorváti.

Etnokultúrny vývin z pohľadu spoločenskovedných poznatkov.
Bratislava, 2001. 231 s.

Publikácia Jána Botíka *Slovenskí Chorváti* vytvára celistvý obraz o etnokultúrnom vývine málo početného chorvátskeho etnika, ktoré od 16. storočia žije v malých osadách na západnom Slovensku v okolí Bratislavy. Monografia sumarizuje značne rozptýlené poznatky viacerých spoločenskovedných disciplín – histórie, jazykovedy, etnografie, folkloristiky a literárnej histórie, ktoré osvetľujú fenomén chorvátskych kolonistov na Slovensku.

Autor prácu rozčlenil na päť častí. Prvá časť ozrejmjuje historické príčiny masových migrácií Chorvátov do priestoru stredného Dunaja a charakterizuje hlavné kolonizačné vlny. V druhej časti sa J. Botík pokúša načrtnúť sociálne rozvrstvenie Chorvátov na Slovensku. Na historické poznatky organicky nadväzuje ostatné tri oddiely práce, ktoré naznačujú základné vývinové tendencie etnokultúrnych procesov Chorvátov pomocou analýzy jednotlivých zložiek etnicity – etnonym, etnické vedomie, jazyk, ľudová kultúra. Pri charakteristike jazyka autor vychádza z prác významných slovenských jazykovedcov, pričom sa osobitne zaoberá hovorovým jazykom Chorvátov, bohoslužobným a vyučovacím jazykom a tiež literárnym jazykom písomností. Svoje tvrdenia precízne dokumentuje príkladmi dochovaných písomných dokladov. Záverečná časť práce je venovaná podrobnej charakteristike tradičnej kultúry tejto minority – materiálnej – poľnohospodárstvo, stavitelstvo a bývanie, odev a výtvarný prejav, ale aj duchovnej – kalendárne a rodinné obyčaje, folklórne tradície.

Práca J. Botíka nadväzuje na predošlé dve publikácie vydané vo forme zborníkov vedeckých štúdií a je vyústením jeho dlhoročných aktivít zameraných na zhromažďovanie poznatkov o etnokultúrnom vývine slovenských Chorvátov. Text je bohato doplnený obrazovým materiálom a podrobným súpisom literatúry.

(kž)

Тодор Иванов Живков
(1938-2001)

В последния ден на отминалата 2001 г. ни напусна известният български фолклорист и етнолог, ученият и университетският професор, дългогодишният директор на Института за фолклор и досегашен ръководител на Катедрата по етнология и социология на Пловдивския университет проф. Тодор Ив. Живков, д. ф. н.

Роден е през 1938 г. в с. Митровци, област Монтана. Завършва българска филология в Софийския университет и от 1963 г. започва научния му път в Етнографския институт с музей при БАН, където получава научната степен „доктор“ (1971). Заедно с акад. Петър Динев участва в основаването на Института за фолклор при БАН (1973), чийто дългогодишен директор (1982-1992), сътрудник и член на научния му съвет е до смъртта си. В него се хабилитира (1974) и защитава следваща дисертация за научната степен „доктор на науките“ (1978). Същевременно преподава по фолклористика в Шуменския и в Софийския университет, а по-късно, вече в областта на етнологията, – в Пловдивския и в Югозападния университет в Благоевград. Дълги години е заместник-председател и член на Националния комитет на славистите, на Фолклористичната комисия на Международния комитет на славистите и на Националната комисия на Международната асоциация за изследване развитието на славянските култури.

Жизненият път на Тодор Ив. Живков е пример за съчетаване по един особен начин на жизнените пътища на учения, университетския преподавател, научния ръководител, дееца на културата. Негова огромна заслуга е опитът да се насочи развитието на българската фолклористика извън рамките на чисто филологическата интерпретация на фолклора, благодарение на което тя успя да се наложи като водеща в нашата хуманитаристика. Този опит се основава на разбирането за фолклора като тип култура, защитено в трудовете му *Народ и песен* (1977), *Фолклор и съвременност* (1981), *Етнокултурно единство и фолклор* (1987) и в десетки публикации. В тях той анализира фолклора като колективна социокултурна дейност и съвкупност от ценности, които имат своите генетични, структурни, локални и национални измерения.

Многобройни и разнопосочни са фолклористичните интереси на Т. Ив. Живков и те покриват различни области на научното познание. Благодарение на него беше „препрочетено“ делото на някои от първите български фолклористи, беше предоставена възможността за извършване на мащабни и повсеместни теренни фолклористични изследвания, плод на която са няколко сборника от 80-те и 90-те години, беше осъществена интердисциплинарна програма *Обредно изкуство*, получила завършек с публикуването на сборник със студии *Обреди и обреден фолклор* (1981), беше реализирано задълбочено навлизане в спецификата на отделни

фолклорни жанрове, беше анализирано взаимодействието между фолклорна и нефолклорна култура, и по-нататък – на проблемите на фолклора и съвременната култура, на ролята на медиите за съхранението и популяризирането на фолклорната традиция. Трудно е наистина всичко да бъде обхванато. Но не може да не се подчертае, че особено място в трудовете на проф. Живков заема проблемът за взаимоотношенията и взаимодействията между фолклор и етнично. Фолклорът се изследва като отражение на живота на етноса и като средство за формиране на етнично самосъзнание. Оттук всъщност се зараждат неговите етнологички виждания и търсения, тезите му за етнологията като синтезно познание в системите на науките за човека и обществото, като познание за човешките общности, намерили своя прочит в трудове като *Етничният синдром* (1994) и *Увод в етнологията* (2000). Образуването на фолклориста и етнолога дорисуват и другите му книги, започвайки с *Български антифашистки песенен фолклор* (1970) и завършвайки с *До следващата запетая* (2000) и *Локус и универсум* (2001, в съавторство).

Започнал и преподавателската си дейност в българските висши училища като фолклорист, в началото на 90-те години Т. Ив. Живков предлага и осъществява с помощта на екип от учени програма за нова университетска специалност – Етнология. Тя е реализация на идеята на Живков за интегрално обучение, необходимо в съвременната социокултурна ситуация, и отговор на обществените интереси, ориентирани към културната самоличност на различни общности. В университетската среда най-ясно се изразява и ангажираността проф. Живков към професионалното израстване на младите хора чрез научно ръководство на над сто дипломанти и на десетки докторанти и специализанти, между които и учени от чужбина.

Ако вдъхновението имаше име, за мнозина неговото име щеше да е Живков. Неизчерпаемата му енергия раждаше идея след идея, които бяха подеamani, развивани, разгръщани... И сигурно така ще бъде и занапред.

(vp)

Борис Николаевич Путилов
(14. 09. 1919 – 16. 10. 1997)

Выдающийся русский фольклорист Б. Н. Путилов родился в казачьей станице на территории бывшего Терского войска. Этим определились во многом его интересы, особенно в начале его научной деятельности. Он учился на филологическом факультете Ленинградского педагогического института, по окончании которого (1940) работал преподавателем Педагогического института в г. Грозном (Чеченская республика). В 1945 г. провел со студентами фольклорную экспедицию, материалы которой изданы отдельным сборником *Песни грубенских казаков* (1946); казачьему фольклору на Северном Кавказе были посвящены и его ранние статьи (1945-1953).

Научная деятельность Б. Н. Путилова протекала в разных направлениях.

В первый период, работая в Институте русской литературы Академии наук и заведывая там сектором фольклора, он следовал традиции русской филологической фольклористики (в частности, благодаря своему учителю Н. П. Андрееву) и изучал русский фольклор как устное словесное народное творчество. С 1956 г., как часть народной традиционной культуры (*Фольклор и этнография*, 1970, 1977). В последние годы жизни он широко рассматривал природу фольклора как „вербальную культуру” в целом, в разнообразии ее форм (*Фольклор и народная культура*, 1994).

Вслед за В. М. Жирмунским он глубоко разработал „методологию сравнительно-исторического изучения фольклора” (так названа его монография, 1976), придавая основное значение типологии. Много лет Б. Н. Путилов сотрудничал с В. Я. Проппом, разделяя его концепцию русского героического эпоса. Специальные исследования Б. Н. Путилова посвящены народному песенному эпосу: русским былинам, юнацким песням южных славян, особенно героическим черногорским песням (*Героический эпос черногорцев*, 1982), историческим песням русского и других славянских народов, русским балладам, истории русской фольклористики и проблемам современной фольклористики, критически оценивая некоторые периоды в русской (советской) науке.

Научное наследие Б. Н. Путилова насчитывает более 500 названий (монографии, антологии былин и исторических песен, многочисленные статьи и доклады на международных конференциях, рецензии на труды русских и зарубежных фольклористов). Он был главным редактором нескольких томов ежегодника *Русский фольклор*, серии сборников статьей *Фольклор и этнография*, журнала *Живая старина* с 1994 г. До последних дней жизни Б. Н. Путилов продуктивно вел исследовательскую работу, некоторые из его научных трудов опубликованы посмертно.

(veg)

Николай Евгеньевич Ончуков

(3/15. 03. 1872 – март 1942)

Русский фольклорист, собиратель народной поэзии. Происходил из семьи мелкого торговца г. Сарапула. Получил фельдшерское образование. Занимался журналистикой. Проживая в Петербурге, сотрудничал с Русским географическим обществом, бывшим одним из фольклорно-этнографических центров России. В 1900–1907 гг. по заданию *Русского географического общества* совершил несколько экспедиций по Русскому Северу.

Экспедиции 1901-1902 гг. на реку Печору сделали Н. Е. Ончукова первооткрывателем мощной былинной традиции в этом регионе. Книга *Печорские былины* (Спб., 1904), подготовленная фольклористом–любителем, не профессионалом, принесла Н. Е. Ончукову имя в научных кругах и выдвиг

нула его в ряды самых деятельных собирателей начала XX в. Второй сборник собирателя – *Северные сказки* (Спб., 1908) – объединил под одной обложкой его собственные записи в Архангельской и Олонецкой губерниях, а также материалы других собирателей. До Н. Е. Ончукова сказочная традиция ни одного из регионов России не была представлена в науке столь разносторонне и ярко, как это сделано в его собрании. Третьей книгой Н. Е. Ончукова стали *Северные народные драмы* (Спб., 1911), отразившие открытие собирателем целого гнезда фольклорной драмы на Русском Севере. Названные книги Н. Е. Ончукова вошли в „золотой фонд” русской фольклористики.

После 1917 г. судьба Н. Е. Ончукова сложилась трагически. В 1920-е гг. он жил в Ленинграде: преподавал в университете. По заданию Русского географического общества в 1926–1928 гг. совершил фольклорные экспедиции на Урал, Западную Сибирь и в регионы под Ленинградом. В 1931 г., в рамках сталинских политических репрессий, он был арестован: выслан на поселение из Ленинграда в Вологодский край. В 1939 г. последовал второй арест. Скончался ученый в заключении в марте 1942 г.

(tgi)

Татьяна Григорьевна Иванова
(11.03.1953)

Историограф русской фольклористики, текстолог Т. Г. Иванова училась на русском отделении филологического факультета Ленинградского (С.-Петербургского) университета (1970–1975). С 1979 г. работает в *Институте русской литературы* РАН, с 1996 г. заведует Рукописным отделением института. Кандидатская диссертация – *Текстология былин* (по севернорусским записям 2-й половины 19 – 20 веков (1982), докторская диссертация – *Русская фольклористика начала 20 в. (основные направления, школы, имена)* (1994). Основная проблематика научных трудов: русский народный эпос, история русской фольклористики, проблемы текстологии русского фольклора, библиография русской фольклористики. Т. Г. Иванова – составитель пяти томов библиографического указателя в серии *Русский фольклор*. Они охватывают материалы 1800–1855, 1881–1900, 1976–1980, 1981–1985, 1991–1995 годов (последний – совместно с М. В. Рейли) и изданы в 1987, 1990, 1993, 1996, 2001 годах. Т. Г. Иванова – автор монографии *Русская фольклористика начала 20 века в биографических очерках: Е. В. Аничков, А. В. Марков, Б. М. и Ю. М. Соколовы, А. Д. Григорьев, В. Н. Андерсон, Д. К. Зеленин, Н. Е. Ончуков, О. Е. Озаровская* (1993) и более 100 печатных работ. В последние годы свои работы она посвящает историко-культурным темам.

(veg)

Ján Michálek

(12. 3. 1932)

Popredný slovenský folklorista, univ. prof. PhDr. Ján Michálek, DrSc. vyštudoval národopis a históriu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od ukončenia vysokoškolského štúdia pôsobí ako pedagóg na katedre, ktorá v súčasnosti nesie meno Katedra etnológie FF UK.

Predmetom jeho záujmu sú dejiny folkloristiky, ľudová próza, folklórne žánre. Je autorom 12 samostatných vedeckých publikácií. Pripravil preklad medzinárodného katalógu rozprávok A. Aarneho – S. Thompsona *The Types of the Foltales* (1928), ktorý vyšiel v r. 1960 v spolupráci s J. Olexom. V roku 1971 vydal monografiu o memoráte, ako o špecifickom rozprávačskom žánri: *Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou*. Sústredenú pozornosť venoval vedeckému dielu a osobnosti P. J. Šafárika (napísal doslov k reedícii Slovenského národopisu – 4. zväzok Spisov P. J. Šafárika, 1995). Editoval 5 lokálnych a regionálnych monografií napr. Stará Turá (1983), Brezová pod Bradlom (1970, 1998) a viaceré zborníky z vedeckých podujatí: napr. *Slovenská ľudová kultúra* (stredoeurópske vzťahy) (1996).

Bol školiteľom desiatok diplomových a dizertačných prác. Pripravil viacero učebných textov a skript: napr. *O ľudovej slovesnosti* (1996). Na vydanie pripravil viacero antológií čitateľských spracovaní ľudovej slovesnosti: napr. *Havran a líška. Slovenské ľudové rozprávky* (1966), *Čarovné zrkadlo. Výber zo slovenskej ľudovej slovesnosti* (1973, 1983, 1988). Podieľal sa na koncepcii edície Ľudové umenie na Slovensku vo vydavateľstve Tatran, v ktorej vydal monografie poverových a miestnych povestí: *Zvonové studničky* (1990), *Na križných cestách* (1991), rozprávání zo života *Keď je dobrá klobása* (1987).

J. Michálek je dlhoročným členom vedeckých rád a komisií na udeľovanie vedeckých hodností na Filozofickej fakulte UK a v Slovenskej akadémii vied.

Pedagogickú, vedeckú a organizačnú prácu J. Michálka ocenili viaceré inštitúcie pamätnými plaketami a medailami.

(hh)

SLAVISTICKÁ FOLKLORISTIKA

2001 / 1-2

**Informačný bulletin Medzinárodnej komisie slovanského folklóru
pri Medzinárodnom komitáte slavistov**

Číslo vyšlo s finančným príspevkom

Slovenského komitátu slavistov pri MKS

Vydal: Slovenský komitát slavistov

Výkonný redaktor: Mgr. Katarína Žeňuchová

Technický redaktor: Marek Ivančík

Tlač: Slavistický kabinet SAV, Panská 26, Bratislava

Náklad: 200 ks

Číslo neprešlo jazykovou úpravou